

Аннотація. Сычев С.А., Сиротинская Е.К.. Формирование у студенток готовности к самостоятельным занятиям физической культурой.

В статье проанализировано состояние проблемы формирования у студенток готовности к самостоятельным занятиям физической культурой. Дополнено содержание готовности студенток к самостоятельным занятиям физической культурой в условиях учебной деятельности, определены компоненты, критерии, показатели и уровни их сформированности.

Ключевые слова: студенты, готовность, учеба, занятия, физическая культура.

Annotation. Sychov S.O., Syrotynska O.K.. Formation of girl-students' readiness for self-study physical education.

The paper analyzes the problem of forming the girl-students' readiness for self-study physical education. Completed the contents of girl-student's readiness for independent physical training in a learning activity, defined components, criteria, indicators and levels of formation.

Key words: students, readiness, learning, education, physical culture.

Тищенко Т.Б.

Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНО ЗНАЧУЩИХ ЯКОСТЕЙ МАЙБУТНІХ ТРЕНЕРІВ-ВИКЛАДАЧІВ З ВОЛЕЙБОЛУ У ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ

У сучасних освітніх реаліях вищої фізкультурної освіти, що спираються на гуманістичну методологічну основу, провідним орієнтиром є особистісне становлення індивіда. Суспільству необхідні фахівці, здатні на основі інтеграції загальнолюдських і професійних цінностей реалізовувати в професії свій індивідуальний спосіб життєдіяльності, орієнтуватися на сучасні технології, напрацьовувати власну стратегію професійної діяльності, реально оцінювати свої можливості і нести відповідальність за результати своєї праці. Аналіз наукової літератури і власний досвід викладацької діяльності дозволили виявити професійно значущі якості майбутніх тренерів-викладачів з волейболу, які є сукупністю найбільш істотних, відносно стійких їх властивостей і характеристик, що обумовлюють ефективне виконання ними певних професійних функцій і визначають індивідуальний стиль тренерської діяльності.

Ключові слова: формування, професійно значущі якості, майбутніх тренерів-викладачів з волейболу у вищих навчальних закладах.

Актуальність. Кардинальні перетворення, що сталися в соціально-економічній і духовній сферах життя українського суспільства, зумовили необхідність модернізації і реформування системи вищої професійної освіти. При цьому компетентністний підхід упевнено займає позицію ключової методології модернізації вищої фізкультурної освіти і розглядається як конкретна концептуальна результативно-цільова основа проектування і управління освітнім процесом у вищих навчальних закладах. Проблема формування професійно значущих якостей особистості широко відображена у теорії і практиці педагогічної науки. У даний час склалася ґрунтовна науково-теоретична основа її вивчення (Ф.Н. Гоноболін, П.Ф. Каптерев, С.Н. Крутецький, Н.В. Кузьміна,

А.К. Маркова, Л.М. Мітіна, В.Д. Шадріков, А.І. Щербаков і ін.). У цих роботах виявлені особливості розвитку педагогічної діяльності, визначені сутність і структура професійно значущих якостей особистості вчителя і обґрунтовані психолого-педагогічні умови їх формування. У той же час нові вимоги до змісту вищої фізкультурної освіти обумовлюють необхідність адаптації існуючих теоретичних положень до особливостей застосування компетентісно орієнтованого освітнього процесу у вищій школі.

Робота виконана відповідно до плану НДР Інституту фізичного виховання та спорту Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова.

Мета: особливості формування професійно значущих якостей майбутніх тренерів-викладачів з волейболу у вищих навчальних закладах.

Результати дослідження. У сучасний період, як вказує Л.П. Суценок, професійна підготовка майбутніх фахівців фізичного виховання та спорту є процесом, який відображає науково й методично обґрунтовані заходи вищих навчальних закладів, спрямовані на формування протягом терміну навчання рівня професійної компетентності особистості, достатнього для організації фізичного виховання різних верств населення регіону й успішної праці в усіх ланках спортивного руху з урахуванням сучасних вимог ринку праці [7, с. 28]. Тому, з позицій сьогодення компетентістний підхід розглядається як основа вищої професійної освіти, невід'ємна частина управління якості освіти. Як зазначає Є.М. Григор'єв, при цьому в сучасній педагогічній науці домінує позиція, яка затверджує, що в характеристиці компетентного фахівця основна увага повинна бути спрямована на його функціональну підготовку, у зв'язку з чим освітній процес у вищих навчальних закладах орієнтується переважно на навчання технологіям професійної роботи, тоді як роль формування професійно значущих особових якостей майбутнього фахівця в системі вищої професійної освіти не виправдано занижується [3, с. 2]. Але, як наголошує Н.Ш. Фазлеев, основною метою вищої фізкультурної освіти є не тільки формування цілісної структури оволодіння конкретною професійною діяльністю, але й засвоєння системи компетенцій, яка дозволяє випускникові продуктивно адаптуватися у великому різноманітті соціокультурних і психолого-педагогічних ситуацій [9, с. 9]. Отже, процес формування компетенцій неминує супроводиться розвитком певних особистісних якостей, які служать основою для прояву компетенцій і внутрішнім ресурсом для їх успішного розвитку. Це положення знайшло підтвердження в роботах Р.М. Асадулліна, А.Р. Асмолова, А.А. Вербіцкого, С.Д. Шадрікова, в яких розкривається співвідношення компетентності і діяльності. Л.В. Безкоровайна щодо питання диференціації понять «компетенція» і «компетентність» в аспекті вищої освіти дотримується тези про те, що «компетенція складає ресурс (потенціал) випускника університету, а компетентність – це актуальна проява компетенції в діяльності» [1, с. 7]. О.М. Бондаренко визначає поняття «компетентність» як «особистісну інтегративну характеристику певного рівня навченості й обізнаності на різних етапах професійного та особистісного розвитку людини, що характеризується наявністю достатніх знань, умінь, навичок, ціннісних орієнтацій і досвіду для ефективного, кваліфікованого й успішного здійснення діяльності і виконання певних функцій у конкретній ситуації з досягненням певних стандартів чи еталонів у різних галузях, сферах життєдіяльності людини» [2, с. 39]. Вважаємо, що успішність професійної діяльності тренера-викладача з волейболу визначається не лише наочною складовою його професійної компетентності, але і особистісними соціально обумовленими її характеристиками, що визначають соціально-етичну сторону професійної взаємодії.

На сучасному етапі розвитку суспільства спорт є складним багатофункціональним і різноманітним явищем соціальної реальності, що займає важливе місце в його фізичній і духовній культурі. Він спрямований не лише на виявлення і уніфікацію людських можливостей, але і на суспільно-громадський розвиток особистості, що займається фізкультурно-спортивною діяльністю (Л.П. Матвеев, Ж.К. Холодов). З цієї точки зору особа тренера-викладача з волейболу, його особистісні якості, педагогічна майстерність, культура поведінки і спілкування є важливими компонентами, що впливають на формування особистості спортсмена. Особливо актуальні вони в дитячо-юнацькому спорті, де закладаються і розвиваються не лише фізичні здібності дитини, але й її морально-етичні, естетичні й культурні властивості. Як вказує Ю.Д. Ушхо, у зв'язку з цим авторитет тренера, що розуміється як соціальний феномен, що якісно характеризує систему відносин до тренера і детермінує ефективність вирішення ним професійних завдань, є важливим чинником, що впливає на фізичний і духовний розвиток юних спортсменів [8, с. 1].

Проблема професійної підготовки майбутніх тренерів-викладачів піднімається в роботах Б.Д. Кретті, П.Ф. Лесгафта, М.В. Саная та ін. Дослідниками представлена спільна характеристика професійної діяльності тренера-викладача, визначений перелік професійних якостей, необхідних для наставників майбутніх спортсменів, виявлені зміст, форми і методи навчальної і виховної роботи у різних типах освітніх і спортивних установ. У наукових працях В.А. Еганова, А.Л. Іванова, І.Б. Ліндер, А.А. Туманова, В.І. Шитова розкривається специфіка тренувального процесу і розглядається технологія розвитку фізичних якостей майбутніх спортсменів.

Результати психолого-педагогічних досліджень у сфері професійного спорту (В.А. Кабачкова, В.А. Куренцова, В.Р. Лазаренко, А.А. Рукавішнікова, С.Ю. Тюленькова, В.І. Щемелініна, С.А. Якутова та ін.) актуалізували проблему етичної складової професійної діяльності тренерів-викладачів. На нашу думку, актуальним завданням професійної підготовки майбутніх тренерів-викладачів з волейболу є забезпечення етичної складової професійної діяльності тренерів-викладачів, що у свою чергу визначає особливі вимоги до їх професійно значущих якостей.

Проведений нами теоретичний аналіз показує, що проблема формування особистісних якостей тренерів-викладачів з волейболу до теперішнього часу не ставала предметом спеціальних досліджень. У науково-педагогічній літературі не розглядалися в комплексі професійно-технологічні і особистісно-етичні особливості професійної діяльності тренерів-викладачів з волейболу. У сучасній освітній практиці доки не накопичений повноцінний досвід структуризації змісту освіти у контексті компетентного підходу, не визначені принципи модульної організації освітнього процесу, не розроблені форми самостійної роботи студентів, що забезпечують успішність їх майбутньої професійної діяльності. У результаті при всьому різноманітті наукових і науково-методичних робіт, присвячених проблемі професійної підготовки фахівців з фізичного виховання та спорту, дані дослідження орієнтовані, перш за все, на традиційний освітній процес і практично не враховують вимоги компетентного підходу у вищій фізкультурній освіті. Отже, проблема визначення і формування професійно значущих якостей особистості майбутнього тренера-викладача з волейболу в умовах компетентно орієнтованого освітнього процесу залишається невирішеною.

Як вважає А.В. Свасьєв, «процес формування професійно значущих якостей майбутнього тренера-викладача у вищих навчальних закладах України потребує нових розробок та вдосконалення відповідно до вимог і тенденцій сучасності» [6].

Професійно значущі якості особистості майбутнього тренера-викладача з волейболу є сукупністю найбільш істотних, відносно стійких його властивостей і характеристик, що обумовлюють ефективну реалізацію його соціальних і професійних компетентностей.

Теоретичний аналіз наукової літератури показує, що існують різні підходи до класифікації видів професійної компетентності. У дослідженні В.І. Журавльова знаходимо три групи стандартів професійної компетентності: 1) професійно-діяльнісні – ступінь оволодіння професійними знаннями; 2) рефлексивні – самооцінні та зовнішньооцінні, зокрема володіння технікою інтроспекції, 3) володіння знаннями про здоровий спосіб життя, озброєння засобами соціального та психологічного захисту від впливу несприятливих факторів професії [4, с. 36]. Н.Б. Іванцова виділяє основні компоненти професійної компетентності: персональну компетентність – здатність до постійного професійного зростання і підвищення кваліфікації, а також реалізації себе у професійній праці; спеціальну компетентність – підготовленість до самостійного виконання конкретних видів діяльності, уміння вирішувати типові професійні завдання і оцінювати результати своєї праці, здатність самостійно набувати нових знань і умінь за фахом; соціально-правову компетентність – знання і уміння в галузі взаємодії з суспільними інститутами і людьми, а також володіння прийомами професійного спілкування і поведінки; аутокомпетентність – адекватне уявлення про свої соціально-професійні характеристики і володіння технологіями подолання професійних деструкцій; екстремальну професійну компетентність – здатність діяти в умовах, що раптово ускладнилися, під час аварій, порушень технологічних процесів [5, с. 24].

Структура професійно значущих якостей особистості майбутнього тренера-викладача з волейболу включає духовно-етичні (віра в силу і можливості спортсменів, чесність, самоусвідомленість); комунікативні (спільна культура, товариськість, уважність, педагогічний такт); інтелектуальні (відвертість до прийняття інших позицій, самокритичність, оперативність, ясність і логічність мислення); вольові (емоційна стійкість, позитивна спрямованість на тренерську діяльність, впевненість в собі, сміливість, терплячість, вимогливість); психомоторні (сила, витривалість, спритність) якості. Серед основних особистісних властивостей майбутнього тренера-викладача з волейболу, формуванню яких слід приділили особливу увагу виділені відповідальність, толерантність, громадянське ставлення до юних спортсменів, оптимізм, справедливість, педагогічний такт і комунікабельність, вимогливість до себе і до спортсменів, емпатія, інтелігентність, сучасність і креативність. Відповідальність справедливо визнається стрижневою якістю особистості, оскільки саме вона обумовлює усвідомленість норм, прийнятих в суспільстві, здатність оцінювати власну поведінку з позицій загальноприйнятих правил, уміння чітко планувати, долати труднощі, керуючись почуттям обов'язку і причетності до спільної справи. Як вважає А.В. Свасьєв, «необхідною умовою якісної професійної підготовки майбутніх фахівців фізкультурного напряму є формування таких професійно значущих якостей, як відповідальність, організованість, самостійність, здатність приймати рішення, самооцінка, творчий підхід до вибору методів і способів ефективного здійснення майбутньої професійної діяльності як тренера-викладача» [6].

Аналіз нормативних документів з професійної підготовки майбутніх фахівців фізичного виховання та спорту показав, що в освітньо-кваліфікаційній характеристиці тренера-викладача з волейболу домінують його

фізичні і професійно-технологічні якості. Основною вимогою до майбутнього тренера-викладача з волейболу є його готовність до здійснення тренерської і педагогічної, оволодіння ним управлінськими навичками у професійній сфері, здатність до виконання рекреаційних і реабілітаційних завдань засобами фізичної культури і спорту.

ВИСНОВКИ

Професійна підготовка майбутніх тренерів-викладачів з волейболу у вищих навчальних закладах у цілому повинна бути спрямована на особистісний розвиток, досягнення певного рівня культури мислення, становлення професійно значущих якостей. Проблема особистісних якостей людини, які обумовлюють гідне виконання нею різних соціальних ролей і повноцінну самореалізацію внутрішнього потенціалу, вивчається впродовж останніх десятиліть досить інтенсивно. У дослідженнях наголошується, що необхідні для життєдіяльності якості особистості не формуються самі по собі, а вимагають певної спрямованості процесу професійної підготовки на культивування інтересу до навчально-пізнавальної і майбутньої професійної діяльності, до особистісного самовдосконалення і якісного становлення.

ЛІТЕРАТУРА

1. Безкоровайна Л. В. До поняття про компетенцію майбутніх фахівців фізичного виховання і спорту / Л. В. Безкоровайна // Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту. – 2006. – № 8. – С. 7–10.
2. Бондаренко О. М. Психолого-педагогічні підходи до визначення поняття «компетентність» / О. М. Бондаренко // Педагогічний процес. – 2007. – Вип. 3. – С. 31–41.
3. Григорьев Е. Н. Формирование профессионально значимых качеств личности будущих тренеров-преподавателей в компетентностно-ориентированном образовательном процессе вуза : автореф. дис. на соискание учен. степени канд. пед. наук : спец. 13.00.08 «Теория и методика профессионального образования» / Е. Н. Григорьев – Уфа, 2010. – 22 с.
4. Журавлев В. И. Стандарты в формировании и поддержании профессионализма педагогов / В. И. Журавлев // Проблемы обновления содержания общего образования. – Ростов-на-Дону : РПИ, 1992. – 100 с.
5. Иванцова Н. Б. Развитие профессиональной направленности личности : [навчальний посібник для вузів] / Н. Б. Иванцова. – Миколаїв : Іліон, 2007. – 164 с.
6. Сватъев А. В. Формування професійно значущих якостей майбутнього тренера-викладача у процесі професійної підготовки / А. В. Сватъев // nbuv.gov.ua/PORtal/Soc_Gum/Pfto/2010_12/files
7. Сущенко Л. П. Професійна підготовка майбутніх фахівців фізичного виховання та спорту (теоретико-методологічний аспект) : [монографія] / Л. П. Сущенко. – Запоріжжя : ЗДУ, 2003. – 442 с.
8. Ушхо Ю. Д. Формирование основ авторитета тренера-преподавателя в процессе профессиональной подготовки (на примере футбола) : автореф. дис. на соискание учен. степени канд. пед. наук : спец. 13.00.08 «Теория и методика профессионального образования» / Ю. Д. Ушхо. – Майкоп, 2007. – 24 с.
9. Фазлеев Н. Ш. Компетентно ориентированный подход к профессиональной подготовке педагога по физической культуре и спорту / Н. Ш. Фазлеев // Теория и практика физической культуры. – 2005. – № 12. – С. 9–12.

Аннотация: Тищенко Т.Б. Особенности формирования профессионально значимых качеств будущих тренеров-преподавателей по волейболу в высших учебных заведениях.

В современных образовательных реалиях высшего физкультурного образования, которые опираются на гуманистическую методологическую основу, ведущим ориентиром является личностное становление индивида. Обществу необходимы специалисты, способные на основе интеграции общечеловеческих и профессиональных ценностей реализовывать в профессии свой индивидуальный способ жизнедеятельности, ориентироваться на современные технологии, наработать собственную стратегию профессиональной деятельности, реально оценивать свои возможности и нести ответственность за результаты своего труда. Анализ научной литературы и собственный опыт преподавательской деятельности позволили раскрыть профессионально значимые качества будущих тренеров-преподавателей по волейболу, которые являются совокупностью наиболее существенных, относительно стойких их свойств и характеристик, которые обуславливают эффективное выполнение ними определенных профессиональных функций и определяют индивидуальный стиль тренерской деятельности.

Ключевые слова: формирование, профессионально значимые качества, будущих тренеров-преподавателей, по волейболу в высших учебных заведениях.

Annotation: Tyshchenko T. B. Features of forming professionally of meaningful qualities of future trainers-teachers are from volley-ball in higher educational establishments.

In modern educational realities of higher athletic education, which lean against humanism methodological basis, leading ориентиром is the personality becoming of individual. To society necessary specialists, capable on the basis of integration of common to all mankind and professional values to realize the individual method of vital functions in a profession, oriented in the far of existent technologies, напрацьовувати own strategy of professional activity, really to estimate the possibilities and carry responsibility for the results of the labour. The analysis of scientific literature and own experience of teaching activity allowed to find out professionally meaningful qualities of future trainers-teachers from volley-ball, which are the aggregate of most substantial, in relation to their proof properties and descriptions which stipulate effective implementation by them certain professional functions and determine individual style of trainer's activity.

Key words: forming, professionally meaningful qualities, future trainers-teachers, from volley-ball in higher educational establishments.

Чертов І.І.

Національний університет "Одеська юридична академія"

ОСНОВНІ ПРИНЦИПИ НАУКОВОГО УПРАВЛІННЯ УЗАГАЛЬНЕНОЮ ПІДГОТОВЛЕНІСТЮ В СПОРТИВНИХ ДВОБОЯХ

В статті дається аналіз принципів дидактики, відокремлюються основні принципи наукового управління узагальненою підготовкою в спортивних двобоях (боротьбі на поясах алиш, дзюдо).

Ключові слова: принципи, дидактика, узагальнена підготовка, спортивні двобої, алиш, дзюдо

У дидактиці розрізняє два види принципів (І.Я. Лернер 1985, с.36). Одна група принципів відноситься до дидактичної теорії, до основ її будування. Це принципи дидактики. До них можна віднести такі: головним